

Een schoolonderzoek in Libanon*

A. LYSEN en B. LYSEN-KIST,
Institute for the Blind, Bourj-Hammoud, Lebanon

Samenvatting

In 1970 verrichtten wij met de PMA 4-6 (L. L. Thurstone, Primary Mental Abilities Test, Grades 4-6) een onderzoek in de vierde klassen van zes scholen in Libanon, op totaal 146 Armeense leerlingen. Twee scholen (56 leerlingen) bevinden zich in welgestelde wijken. De overige vier (90 leerlingen) in Bourj-Hammoud, een arme voorstad van Beirut.

De aanvankelijke hypothesen, dat de gemiddelde intelligentie op de zogenaamde geprivileeerde scholen hoger zou liggen dan op de armere scholen, en dat de gemiddelde leeftijd der leerlingen op de armere scholen hoger zou liggen dan op de geprivileeerde, werden door de uitkomsten van het onderzoek bevestigd.

Het artikel tracht een beeld te geven van de wijze waarop men in een ontwikkelingsland met primitieve middelen moet werken en hoe men tegelijkertijd in een zo onontgonnen gebied van een bescheiden onderzoek direct profijt kan trekken.

1. Inleiding

In de eerste helft van 1970 verrichtten wij een onderzoek naar het intellectuele niveau van Armeense schoolkinderen in Bourj-Hammoud, Libanon. Het onderzoek werd gedaan in het kader van praktisch werk, dat studenten moesten verrichten, die een 'course' in 'psychological measurement' volgden. Zij zijn te vergelijken met

Hollandse studenten, die hun propaedeuse achter de rug hebben. Het budget voor dit onderzoek reikte niet verder dan de mogelijkheid om wat papier te kopen. Het doel was, om het intelligentieniveau van Armeense schoolkinderen in Bourj-Hammoud te vergelijken met dat van Armeense schoolkinderen in Beirut, d.w.z. van kinderen uit behoeftige kringen met die uit welvarender kringen.

Bourj-Hammoud en Beirut zijn van elkaar gescheiden door de Beirutrivier. Bourj-Hammoud is een stad met 100.000 inwoners, waarvan ongeveer de helft Armeens is. Het is hier niet de plaats om in te gaan op de trieste geschiedenis van de Armeniers. Behalve in Bourj-Hammoud zijn er nóg enkele plaatsen in Libanon waar men concentraties van Armeniers vindt. Zij zijn oppervlakkig geïntegreerd in dit land. Het best zijn zij er aan toe, die de Libanese nationaliteit hebben bemachtigd. Verschillende wijken in Bourj-Hammoud zijn genoemd naar de Turkse steden waar de Armeniers destijds uit gevlucht zijn. Wij vinden bijv. Nor-Marasch, Nor-Adena, etc. In die speciale wijken zitten de vroegere bewoners van Marasch, Adena etc. bij elkaar. Ze behoren tot de kleine en heel kleine middenstand of zijn - meestal ongeschoold - arbeider. Er is veel armoede, maar men sterft niet van honger. De Armeniers zijn Christenen: Orthodox, Protestant of Rooms-Katholiek. De Armeense scholen staan altijd onder leiding van één van deze kerkgenootschappen, maar worden ook door het Libanese gouvernement ondersteund. Vanuit hun eigen ideologie geven ze een compleet Armeens leerprogramma, maar ze zijn tevens verplicht het Libanese leerprogramma te geven. Het feit dat hun leerlingen zo mogelijk straks Ameri-

* In gewijzigde vorm overgenomen uit het oorspronkelijk in het Engels gestelde jaarverslag '70-'71 betreffende ons ontwikkelingswerk.

kaanse, Franse of Engelse Colleges gaan bezoeken betekent de noodzaak om een grondige kennis van de Engelse of Franse taal bij te brengen. Iedere lagere school heeft dan ook een kleuterschool waar reeds de drie- tot vier-jarigen serieus het Armeense alfabet moeten leren. Het jaar daarop beginnen ze met lezen en schrijven van het Arabisch en het jaar daarop met Engels of Frans. Als de kinderen naar de eerste klas gaan zijn het dus al hele geleerden. Zij kennen dan drie alfabetten, waarvan het Arabische van rechts naar links geschreven wordt, en twee schrijfwijzen voor de cijfers: onze z.g. Arabische cijfers en de werkelijk in de Arabische wereld gebruikte cijfers. De drie talen die ze leren, knopen niet aan bij wat ze gewend zijn te spreken. De Armeense taal heeft een opleving gekregen in de diaspora. Thuis wordt nog veel Turks gesproken, of een sterk met Turks vermengd Armeens, zeker als er grootouders in huis zijn. Het Arabisch dat de kinderen op straat opgepikt hebben, is het 'colloquial' en niet het hoog-Arabisch dat op school geleerd wordt. In de scholen heerst een strenge tucht. De kinderen dragen schooluniformen (gekleurde mouwschorten). Voor handarbeid en gymnastiek is bij dit overladen schoolprogramma nauwelijks tijd. De didaktiek maakt veel gebruik van instampen en memoriseren. Van de kinderen verwacht men dat ze zonder op te vallen braaf doen wat er van hen gevraagd wordt. Er wordt veel van school gewisseld. Een school is een consumptiegoed. Als men een school ontdekt waar het altijd hoge schoolgeld wat lager is, of waar men een hogere tegemoetkoming kan krijgen, dan neemt men zijn kind eenvoudig van school en stuurt het naar de goedkopere. Een kind dat voor de tweede maal dezelfde klas zou moeten doubleren, wordt van school gestuurd, maar daarna zonder problemen op een andere school in een hogere klas aangenomen. Voor het voortbestaan van een school is de hoeveelheid leerlingen belangrijker dan de kwaliteit. Het intellectuele en kulturele niveau van schoolhoofden en onderwijzend personeel loopt erg uiteen. Naast voortreffelijk gevormden zijn er die zelf nauwelijks een lagere school hebben afgelopen. Hier zien we echter de

laatste jaren veel verbetering.

Om terug te komen op ons onderzoek, wij hoopten dat de resultaten ons iets zouden leren omtrent de behoefte aan een school voor debielen in Bourj-Hammoud. Aan het eind van dit artikel zullen wij uiteenzetten waarom wij hier belang bij hadden.

2. Hypothesen

Ten eerste vooronderstelden wij dat het gemiddelde intellectuele niveau van de Armeense kinderen in Bourj-Hammoud lager zou zijn dan dat van de Armeense kinderen in welvarender woongebieden. Ten tweede, dat het percentage leerlingen die te oud waren voor hun klas, hoog zou zijn.

3. De steekproef

Voor onze steekproef kozen we vier Armeense scholen, verspreid over de stad, met een homogene populatie, d.w.z. kinderen van kleine en zeer kleine middenstanders, arbeiders en sociale randfiguren. Deze kinderen zitten door elkaar op school, niet alleen op de vier door ons gekozen scholen, maar dit geldt voor alle Armeense scholen van Bourj-Hammoud. De weinige welvarende Armeniers die hier wonen zenden hun kinderen naar een school in Beirut. Ter vergelijking namen we een school in een zeer welgestelde wijk in Beirut en een uit een welgestelde maar toch iets mindere buurt. (Om praktische redenen waren hier geen andere keuzen mogelijk.)

4. De testschaal

Door gebrek aan budget konden we slechts gebruik maken van beschikbaar materiaal. We bezaten 20 testboekjes SRA PMA 4-6 en we besloten hiermee de vierde klassen te onderzoeken. Voor lagere klassen hadden we geen materiaal beschikbaar, maar zoals eerdere onderzoeken uitwezen, verschillen de intellectuele niveaus van kultureel minder bedeelde kinderen gedurende de eerste twee à drie schooljaren minder van het gemiddelde dan daarna. Met

onze vierde-klas-kinderen hoopten we op meer pregnante resultaten. Volgens het handboekje van genoemde testserie, meet de PMA vijf intelligentie-factoren die bijzonder kritisch zijn in verband met schoolwerk. Deze zijn: Verbal meaning, Number facility, Reasoning, Perceptual speed, Spatial relations.

Het Engels van de testboekjes waaruit de kinderen moesten werken, moest in het Armeens vertaald worden. Dit was een belangrijke factor voor het slagen van het onderzoek en voor ons moeilijk te controleren, aangezien wij de Armeense taal niet machtig zijn. We werkten met een groep van 18 studenten, studierend aan het Haigazian College. Dit is een kleine Armeense Universiteit, waar men een Bachelor degree kan halen. Er wordt in het Engels gedoceerd, volgens het Amerikaanse systeem. Er studeren ook vele niet-Armeniërs. Gelukkig waren er in onze groep twee oudere vrouwelijke Armeense studenten, beide onderwijzeres aan een Armeense school, die de vertaling op zich namen. Zij zijn bekwame en consciëntieuze werksters, die het Armeens perfect beheersen.

5. Testprocedure

Groep-tests waren voor de 6 door ons uitgezochte scholen iets volkomen nieuws. De scholen waren zeer bereid tot medewerking. Toch was het heel moeilijk om tot concrete afspraken te komen. De schoolhoofden vonden het een groot probleem dat de kinderen bepaalde lessen zouden missen. Nu is het waar dat op deze scholen reeds vanaf de kleuterschool verschillende vakkrachten zijn ingeschakeld, voor wie het frustrerend is als hun lessen onderbroken moeten worden. Toen het tenslotte zover was dat we met ons team een school betraden, ondervonden we veel, te veel, belangstelling. Onderwijzers zagen niet in waarom ze de procedure niet bij mochten wonen. Het was ook niet gemakkelijk om kinderen van andere klassen weg te houden. Door de warme vochtigheid die in Bourj-Hammoud heerst, kon men de deur en ramen van een klas niet sluiten. De beste oplossing bleek om één der studenten met de taak van Cerberus te belasten en nieuws-

gierigen op een afstand te houden. De studenten die géén Armeens spraken, konden hulpdiensten bij de testafname verrichten en zo nodig de kinderen in het Arabisch aanwijzingen geven. Voor de uitleg van de tests aan de kinderen kwamen natuurlijk alleen de vloeiend Armeens sprekenden in aanmerking. Twee studenten, een Iranier en een Assyrier spraken noch Armeens, noch Arabisch. Zij kregen een extra aandeel in de correctie. Behalve de PMA-series kregen de kinderen nog tot taak een mens te tekenen. Ook moesten ze neerschrijven wat het prettigste en wat het akeligste was dat ze ooit beleefd hadden. Deze delen van de procedure zijn elders uitgewerkt.

In het belang van een goede onderzoekprocedure is het nu eenmaal heel belangrijk om de leeftijden van de te onderzoeken kinderen te weten. Dit was geen eenvoudige zaak. In deze nog niet gesecculariseerde wereld wordt door het ontbreken van een burgerlijke stand, aan leeftijden heel weinig aandacht geschonken. De geraadpleegden moeten daar steeds uitgebreid over nadenken. Als men dan bijv. verneemt dat een kind tien jaar is, wordt vaak bedoeld dat het in zijn tiende jaar is, dus negen jaar. De studenten waren geïnstrueerd om uitgebreid over de door de kinderen op hun formulier ingevulde leeftijd na te vragen. We hebben ons echter moeten beperken tot de leeftijd in jaren. Op de maand nauwkeurig konden we de geboortedata niet te weten komen. Ook bij het schoolhoofd waren die niet bekend.

6. Resultaten

Tabel 1 geeft een overzicht van de resultaten van de PMA-testseries. Onze hypothese, dat het intellectuele niveau van functioneren in de geprivilegerde wijken beter zou zijn, werd door de feiten bevestigd. Tabel 2 geeft een overzicht van de gemiddelde leeftijden van de leerlingen in de vierde klassen. In de geprivilegerde wijken bleek 14% van de leerlingen ouder dan 11 jaar. In de overige wijken was dit 68%. Een opmerkelijk verschil, dat onze tweede hypothese bevestigd.

Uit deze resultaten kunnen wij afleiden dat

Tabel 1. Resultaten van de PMA 4-6 in de vierde klassen van zes scholen, uitgedrukt in stanines. De getallen tussen haakjes geven de range aan.

School	N.	Algemeen gem.	Verbal	Number facil.	Reasoning	Perc. speed	Spatial rel.
I	36	3,67 (1-6)	6,67 (2-9)	2,97 (1-8)	3,28 (1-7)	2,94 (1-6)	3,72 (1-7)
II	16	4,17 (1-7)	7,25 (4-9)	2,69 (1-7)	4,38 (1-5)	2,81 (1-5)	3,50 (2-6)
V	14	4,21 (1-7)	6,35 (3-9)	2,85 (1-5)	3,57 (1-9)	3,21 (1-6)	4,07 (1-7)
VI	24	3,78 (2-6)	4,25 (1-5)	2,70 (1-5)	3,62 (1-7)	2,25 (1-5)	3,04 (1-6)
III	33	4,78 (2-7)	8,55 (6-9)	3,45 (1-7)	4,15 (1-9)	2,85 (1-5)	3,79 (1-7)
IV	23	5,65 (3-8)	8,75 (4-9)	4,86 (2-7)	3,78 (1-7)	3,78 (2-8)	4,39 (2-6)
Totaal	146	4,36 (1-8)	7,05 (2-9)	3,31 (1-8)	3,85 (1-9)	2,94 (1-8)	3,78 (1-7)

De scholen I, II, V, en VI zijn de gedepriviligeerden.

De scholen III en IV zijn de gepriviligeerden.

Tabel 2. Leeftijdverdeling in de vierde klassen.

School	Gem. leeftijd	range	Percentage leerlingen ouder dan 11 jaar	
I	12	10-14	86%	68% van de 90 gedepriviligeerde leerlingen
II	12	10-14	63%	
V	11,5	10-14	36%	
VI	12	11-14	63%	
III	11	9-13	21%	14% van de 56 gepriviligeerde leerlingen
IV	10	9-12	4%	

een debiel kind in een school in Bourj-Hammoud lang niet die moeilijkheden ondervindt, die het zou hebben in een school in een betere wijk. Immers leeftijd is niet belangrijk. De uitspraak 'dat kind is te oud voor die klas' geldt hier nauwelijks. Er zijn hier bovendien kinderen die later naar school gaan, of een paar jaar van school worden genomen en dan weer terugkomen, eenvoudig om financiële redenen.

Schoolgang is voor inwoners van Libanon verplicht, maar deze regel wordt niet gesanctioneerd, omdat er een tekort aan scholen is. Veel ouders hebben zelf zeer weinig geleerd. Ze zijn vaak niet verder gekomen dan de kleuterschool of de eerste klas. Ze zijn al trots als ze hun kinderen naar school kunnen laten gaan, of dit nu met of zonder

succes is.

Aangezien het gemiddelde intelligentieniveau aan de lage kant is behoeven de debielen niet zozeer te concurreren met een meerderheid van vlugge, pientere kinderen. Zoals reeds vermeld is het veranderen van school geen probleem. Men kan dus na 7 jaar hoe dan ook in de vierde klas terechtkomen door eenvoudig om de twee jaar van school te veranderen.

In Tabel 3 zien we een opmerkelijk verschil tussen de resultaten, behaald bij de subtests. Speciaal de prestaties van de leerlingen in het verbale vlak zijn relatief veel hoger dan die in de andere subtests. Wij refereren hierbij aan een onderzoek, door Gordon Fifer in 1964 te New York ingesteld naar verschillen in diverse 'mental

Tabel 3. Vergelijking tussen de gemiddelde stanines, behaald op de subtests van de PMA 4-6 door de twee groepen leerlingen.

Subtests	Verbal	Number facil.	Reasoning	Perc. speed	Spatial rel.
Gem. stanines geprivilegerden	8,63	4,02	3,99	3,23	4,03
Gem. stanines gedepriivegerden	6,—	2,80	3,61	2,77	3,55

abilities' tussen sociale klassen en kulturele groeperingen. In dit onderzoek werden 40 Chinese, 40 Joodse, 40 Neger- en 40 Puertoricaanse kinderen onderzocht aan de hand van 4 subtests: Verbal, Reasoning, Numerical en Space. Deze series zijn vergelijkbaar met de PMA wat betreft het verbale deel tegenover de rest. Iedere groep van kinderen was verdeeld in 'middle class' en 'lower class'. Het bleek dat het sociale niveau de hoogte van intellectueel functioneren bepaalde en dat het etnische cultuurpatroon bepalend was voor het relatief hoger en lager intellectueel functioneren op de subtests. In ons onderzoek hebben de relatief goede resultaten van de subtest 'Verbal abilities' een pregnante plaats ten opzichte van de overige subtests. Deze zelfde tendens vond Fifer bij Joodse en Negerkinderen. Bij zijn Chinese en Puertoricaanse kinderen deed de omgekeerde tendens zich voor. (Deze gegevens verwijzen natuurlijk alleen naar gemiddelde groepsprestaties). Volgens Fifer zouden deze resultaten een leiddraad kunnen zijn bij het opstellen van onderwijsprogramma's. Hij werkt dit echter verder niet uit. Wat betreft onze Armeense kinderen weten we dat taaltraining een belangrijk deel van het schoolprogramma is. In de Arabische cultuur, waar deze Armeniers in zijn opgenomen, speelt de taal een belangrijke rol, niet alleen voor de communicatie maar ook voor het genoegen van het zich uiten. Men 'speelt' graag met taal en reciteert gedichten. Non-verbale activiteiten staan veel minder in aanzien. Puzzles oplossen, gezelschapsspelen, behendigheidspelelen zoals wij die kennen, worden hier door kinderen en volwassenen weinig beoefend. Kinderen tekenen ook niet.

7. Belang van de resultaten voor ons werk in Bourj-Hammoud

Als eindconclusie was voor ons belangrijk te constateren, dat debiele kinderen hier geen aparte school nodig hebben, zolang niet het hele schoolwezen gemoderniseerd wordt en men zich het probleem van deze kinderen bewust wordt. Zoals de situatie nu is, heeft het nog geen zin om te onderscheiden tussen normale kinderen en kinderen met een beperkte aanleg. Dat is immers een luxe problematiek voor gemeenschappen waar alle kinderen goed doorvoed zijn en een minimum-stimulans tot logisch denken van huis uit meekrijgen.

Het is overigens in een achtergebleven gemeenschap niet eenvoudig om te zien waar men met buitengewoon onderwijs moet en kan aanvangen. Toen wij hier in 1968 aankwamen troffen wij binnen het raam van 'The Armenian Institute for the Blind and Deaf' onder Zwitserse directie, o.a. een schoolje met internaat aan voor een 40-tal achterlijke kinderen: idioten, imbecielen, debielen en een enkel spastisch kind. Zoals zo vaak met ontwikkelingswerk, was hier gepoogd een acute nood te lenigen. De consequenties had men zich slechts vaag gerealiseerd, volgens het principe: komt tijd, komt raad. Met de nieuwe Zwitserse directie (1968) werden de consequenties echter wel terdege uitgewerkt. Het enige financieel haalbare bleek een dagschool voor kinderen die genoeg van buitengewoon onderwijs konden profiteren om zich straks als volwassenen in de maatschappij staande te houden, dus zonder dat ze speciale voorzieningen als beschutte werkplaatsen e.d. nodig hadden. We dachten

hierbij aan debielen of aan LOM-kinderen. Kinderen met lees- en schrijfstoornissen worden hier nog afgedaan met: 'die zijn lui'. Het zijn in de letterlijke zin geslagen kinderen. Herhaaldelijk werden dit soort kinderen in onze kliniek aangemeld. Hun problematiek als zodanig was nog nergens onderkend.

De resultaten van ons onderzoek, gecombineerd met de ervaring opgedaan in onze kliniek, wezen in de richting van een LOM-school. Hiermee zijn wij in 1971 van start gegaan. Het is mede onze taak om het begrip voor de moeilijkheden van deze kinderen en de wijze waarop ze kunnen worden opgevangen, hier te introduceren.

Literatuur

- Abinadar, Wadad, Social study of 22 cases of mentally retarded children, *Beirut Review for special education*, Vol. I, No. 2, 1968.
- Anastasi, Anne, *Psychological testing*. New York, 1967.
- Barakat, J. N., Experimental study in mental retardation among Palestine refugee children, *Beirut Review for special education*, Vol. 1, no. 4, 1969.
- Cruickshank, W. M., en G. Orville Johnson, *Education of exceptional children and youth*, Englewood Cliffs N.J., 1967.
- Fifer Gordon, *Social class and cultural group differences in diverse mental abilities*, New York 1964.
- Hartunian, A. H., *Neither to laugh nor to weep. A memoir off the Armenian genocide*, Boston 1968.
- Sorel, F. N., De organisatorische samenwerking in de zwakzinnigenzorg, *Maandblad geestelijke volksgezondheid*, 4/69.
- Passow, A. H., M. Goldberg en A. J. Tannenbaum, *Education of the disadvantaged*, New York 1968.
- Centre d'information Arménien, *Les Arméniens se souviennent 1915. Le cinquantenaire d'un genocide*. Beyrouth, 1965.

Curriculum vitae

De heer en mevrouw Lysen zijn sedert 1968 in Libanon in het kader van de ontwikkelingshulp werkzaam als psycholoog. De inviterende instantie was het Haigazian College, waaraan beiden de aanstelling kregen van *associate professor*. Verder was het de bedoeling dat een psychologische kliniek werd opgericht, in de eerste plaats bedoeld voor gehandicapte kinderen.

Voordien had A. Lysen een functie als bedrijfspsycholoog van de gemeente Amsterdam, gecombineerd met die van docent aan een avond-HTS. B. Lysen-Kist had naast de adviespraktijk in Amstelveen een docentschap aan de Rietveldacademie, afd. MO Tekenen. De Lysens hopen eind 1971 weer in Nederland terug te keren.